

**Georgi
Gospodinov**

**Úkryt
časů**

**Román
ocenený
v roku 2023
Mezinárodní
Bookerovou
cenou**

Georgi Gospodinov
Vremeubežište

Copyright © 2020, Georgi Gospodinov
All rights reserved
Translation © 2024 by Igor Hochel
Epilogue © 2024 by Igor Hochel
Cover © 2024 by Nikola Janíčková
Slovak edition © 2024 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-9477-6

**Georgi
Gospodinov**

**Úkryt
času**

ODEON

Georgi Gospodinov

Úkryt času

Preložil Igor Hochel

*Mojej mame a môjmu otcovi, ktorí ešte plejú
večné jahodové polia detstva*

*Všetky skutočné postavy v tomto románe
sú vymyslené, len tie
vymyslené sú skutočné.*

*Nik ešte nevymyslel plynové masky
a bombové kryty proti útoku minulosti.*

Gaustin: *Úkryt času*, 1939

A čo je naším orgánom času?

Pomenuješ mi ho?

Thomas Mann: *Čarovný vrch*

*Človek je jediným strojom času,
ktorý máme k dispozícii.*

Gaustin: *Proti utópiám*, 2001

Ak by nebolo dní, v čom by sme žili...

Philip Larkin: *Dni*

Och, včerajšok prišiel tak náhle...

Lennon/McCartney

... ak ulica bola časom a on na druhom konci.

T. S. Eliot: *Bostonské večerné správy*

To naše večné včera, včera, včera...

Gaustin/Shakespeare

*Román prichádza s naliehavosťou
zapálených svetiel a spustených sirén.*

*Gaustine: Emergency Novel.
Brief Theory and Practice*

... a Boh vyhľadáva to, čo bolo zahnané.

Kniha Kazateľova (3, 15)

*Minulosť sa od prítomnosti líši jednou
podstatnou vecou – nikdy neplynie jedným smerom.*

Gaustin: Fyzika minulosti, 1905

*Raz, keď bola malá, nakreslila akési zviera,
ktoré sa vôbec nedalo spoznať.*

Čo je to? opýtal som sa.

*Niekedy je to žralok, niekedy lev
a niekedy oblak, odpovedala.*

Aha, a práve teraz je to čo?

Teraz je to skrýša.

G. G.: Začiatky a konce

|

I.

Klinika minulosti

|

Nuž, témou je pamäť. Tempo: andante po andante moderato, sostenuto (zdržanlivo). Na začiatok by sa azda hodila sarabanda s jej podmanivou slávnosťou, s predĺženou druhou dobou. Skôr Händel než Bach. Prísna opakovateľnosť a zároveň posunutie vpred. Zdržanlivo a slávnostne ako na začiatku. Neskôr všetko môže – a musí – zaniknúť.

1.

V istej chvíli sa púšťajú do výpočtu, kedy sa začal čas, kedy presne bola stvorená Zem. Írsky biskup Ussher vypočítal v polovici XVII. storočia nielen konkrétny rok, ale aj presný dátum počiatku: 22. október roku 4004 pred Kristom. Pripadlo to na sobotu (samozrejme). Podľa niektorých vraj Ussher určil aj presnú hodinu – okolo šiestej popoludní. Sobota popoludní – absolútne tomu verím. Veď v akom inom dni v týždni by sa akýsi nudiaci sa stvoriteľ pustil do budovania sveta a hľadania spoločníkov. Ussher zasvätil celý svoj život tomuto výpočtu; jeho spis obsahuje 2 000 strán v latinčine; sotva je veľa tých, čo si dali tú námahu a celé to prečítali. Ale potom sa stal mimoriadne populárnym nie spis, ale samotný objav. Biblie sa na Ostrovoch začali tlačiť s dátumom a chronológiou určenými Ussherom. Teória o ranej Zemi (a podľa mňa aj ranom čase) ovládla kresťanský svet. Treba povedať, že dokonca aj učenci ako Kepler a sir Isaac Newton určovali roky Božieho diela približne tak ako Ussher. Avšak najviac ma udivuje nie rok a to, že nie je taký vzdialený, ale konkrétny deň.

22. októbra roku štyritisícštyri pred Kristom okolo šiestej popoludní.

Niekedy v decembri alebo približne v decembri 1910 sa zmenil ľudský charakter. Tak to píše Virginia Woolfová. A človek si dokáže predstaviť onen december 1910, vraj taký ako iné – sivý, studený a voňajúci čerstvým snehom. Ale čosi sa odomklo, niečo, čo si všimlo iba málo ľudí.

1. septembra 1939 skoro ráno nastal koniec ľudského času.

2.

O niekoľko rokov neskôr, keď sa veľa z jeho spomienok mohlo rozpráchnuť ako vyplašené holuby, si ešte stále vedel prinavrátiť ono ráno, v ktorom bezcieľne kráčal ulicami Viedne a jeden bezdomovec s fúzmi ako Márquez predával na chodníku pod včasným marcovým slnkom noviny. Spustil sa vietor a niekoľko novín vzlietlo. Pokúsil sa pomôcť, dva-tri výtlačky dobehol a vrátil ich. Môžete si jedny nechať, povedal Márquez.

Gaustin – budeme ho tak volať, hoci on sám používal toto meno ako čiapku, ktorá v rozprávke urobí človeka neviditeľným – si noviny vzal a podal bezdomovcovi bankovku, dosť hodnotnú na takúto príležitosť. Chlap ju pomrivil v ruke a utrúsil: Ale... nemám vám vydať. V tom skorom viedenskom ráne to zaznelo tak absurdne, že sa obaja zasmiali.

Gaustin pociťoval k bezdomovcom lásku aj plachosť, tieto dve slová sa mu zjavovali vždy v jednote. Mal ich rád a bál sa ich spôsobom, akým miluješ to a bojíš sa toho, čím si už bol, alebo očakávaš, že sa v to jedného dňa premeníš. Vedel, že skôr či neskôr rozšíri rady ich armády, ak smieme použiť klišé. Na okamih si predstavil dlhé

zástupy bezdomovcov pochodujúcich po uliciach Kärtner a Graben. Áno, geneticky bol jedným z nich, i keď trochu osobitý. Takpovediac bezdomovec v čase. Jednoducho, istou zhodou okolností sa ocitol v situácii, že mal dajaké peniaze, dostatočné, aby oddialili premenu metafyzických útrap na fyzické utrpenie.

Využíval na to jednu zo svojich profesií – psychiater gerontológ. Mal som podozrenie, že potajomky kradne príbehy svojich pacientov, aby sa do nich ukryl, na chvíľu sa usadil na niečom mieste a v jeho minulosti. Inak, v hlave mal takú babylonskú vežu času, hlasov a miest, že sa mal buď neodkladne zveriť do rúk svojich kolegov psychiatrov, alebo hrozilo, že vykoná niečo také, že si sami poňho prídu.

Gaustin si vzal noviny, urobil niekoľko krokov a sadol si na lavičku. Na hlave mal borsalino, na sebe tmavý plášť, spod ktorého vykúkal rolák s vysoko vyhrnutým golierom, staré kožené topánky a v ruke koženú tašku, ktorej ušľachtilá červeň už značne vybledla. Ponášal sa na človeka, ktorý práve pricestoval vlakom z dajakého iného desaťročia, mohol by byť aj nenápadným anarchistom, starnúcim hipisákom alebo kazateľom ktorejsi menej známej rehole.

Sadol si teda na lavičku a prečítal si názov novín – Augustiner, vydanie bezdomovcov. Časť článkov pospi-sovali oni, časť profesionálni novinári. Kdesi tam, vľavo dole na okraji, na najnenápadnejšom mieste ktorýchkoľvek novín, všetci novinári to poznajú, bola správa. Zabľúdil pohľadom na ňu. Tvarou mu prebehol letmý úsmev, v ktorom bola skôr trpkosť než radosť. Akoby sa mu vnútil a potom zmizol.

3.

Pred časom, keď sa pán Alzheimer spomínal predovšetkým vo vtipoch (*Akú diagnózu ti určili? Dajakú, čo má mužské meno, ale zabudol som aké.*), sa v nenápadných novinách objavil krátky oznam, správa z tých, aké si prečíta päť ľudí, no štyria z nich ich v nasledujúcej sekunde zabudnú.

Tu je tá správa, prerozprávaná v krátkosti:

Istý lekár, MUDr. G. (uvádzajú iba iniciálu) z viedenskej geriatrickej kliniky vo Wienerwalde, obdivovateľ Beatles, si zariadil ordináciu v štýle 60. rokov. Obstaral si bakelitový gramofón, po stenách rozvešal plagáty skupiny, vynikajúceho Seržanta Peppera... Na blšom trhu kúpil starú skriňu, poukladal do nej kadejaké čačky zo šesťdesiatych – mydlá, škatuľky od cigariet, sériu miniatúrnych chrobákov-volkswagenov, ružových cadillacov a mustangov, reklamné filmové plagáty, fotografie hercov. Písali tam, že pracovný stôl má zaprataný starými časopismi a on sám za ním vraj sedí v roláku pod bielym plášťom. Fotografia tam, samozrejme, nebola, celý článok mal do tridsať riadkov, zastrčený v ľavom dolnom rohu. Novina spočívala v tom, že lekár spozoroval, že pacienti s poruchami pamäti radi dlhšie pobudnú v jeho ordinácii, stávajú sa zhovorčivejšími, inými slovami, cítia sa komfortne. A radikálne sa znížil počet pokusov o útek z tejto inak renomovanej kliniky.

Pod správou nebol uvedený autor, len názov novín.

Išlo o môj vlastný nápad, nosil som ho v hlave celé roky, no očividne ma niekto predbehol. (Musím však priznať, že môj nápad sa týkal románu, nie kliniky, ale to je jedno.)

Keď som mal príležitosť, vždy som si zaobstaral tieto pouličné noviny, jednak pre svoju zvláštnu pripútanosť k tým, čo ich spisujú – to by bol dlhý príbeh z iného románu –, ale aj pre jasné tušenie (osobnú poverčivosť), že práve takto, prostredníctvom kúska novín, to, čo sa ti má prihovoriť, prilieta k tebe alebo ti udrie do očí. A toto tušenie ma nikdy nesklamalo.

Písali tam, že tá klinika je vo Viedenskom lese – a nič viac. Vyhľadal som si geriatrické centrá v okolí, nachádzali sa tam najmenej tri z nich. To, ktoré som potreboval, bolo, ako sa patrí, posledné. Predstavil som sa ako novinár, v skutočnosti to ani nebola veľká lož, vlastnil som preukaz istých novín, aby som mohol bezplatne navštevovať múzeá, a sem-tam som do nich aj niečo napísal. Inak, bol som spisovateľ, mal som teda príbuznú, no oveľa neškodnejšiu a neistejšiu profesiu, ktorou sa však nedalo nijako preukázať.

Tak či tak, podarilo sa mi, hoci vôbec nie ľahko, dostať k riaditeľke kliniky. Keď pochopila, čo ma zaujíma, veľmi rýchlo prestala byť zhovorčivá. Osoba, ktorú hľadáte, od včera nie je k dispozícii. Prečo? Odišla od nás na základe vzájomnej dohody, odvetila, vstúpiac na klzké plochy byrokratického jazyka. Prepustili ste ho, začudoval som sa úprimne. Veď som vám povedala, na základe vzájomnej dohody. Ale prečo vás to zaujíma? Cez týždeň som si v novinách prečítal zaujímavý článok... Už vo chvíli, keď som vyslovoval tieto slová, som pocítil, že robím chybu. Ten článok, v ktorom sa spomínajú úteky z kliniky? Už sme podali žalobu, aby museli správu dementovať. Uvedomil som si, že nemá zmysel ďalej tam sedieť, aj som pochopil, čo bolo príčinou odchodu po vzájomnej dohode. A ako sa ten lekár volá? obrátil som sa na ňu s otázkou pri odchode, avšak ona už čosi hovorila do telefónu.

4.

Možnosť zachytiť stopu Gaustina, ktorý preskakuje z desaťročia do desaťročia podobne, ako si my na letiskách vymieňame lety, je šanca, aká sa naskytne raz za sto rokov. Gaustin, ktorého som najprv vymyslel, ale potom som ho stretol, bol z mäsa a krvi. Alebo to bolo naopak? Neviem. Neviditeľný priateľ, viditeľnejší a reálnejší, ako som ja sám. Gaustin mojej mladosti. Gaustin mojej túžby byť iným, inde, obývať iný čas a iné izby. Mali sme spoločnú posadnutosť minulosťou. Rozdiel bol malý, ale podstatný. Ja som zostával všade cudzincom, kým on sa cítil rovnako dobre vo všetkých časoch. Búchal som na dvere rôznych rokov, ale on tam už bol, otváral mi, vovádzal ma dnu a mizol.

Keď som Gaustina vyvolal po prvý raz, bolo to preto, aby podpísal tri riadky, ktoré mi len tak odkiaľsi prišli, akoby z iných čias. Trápil som sa celé mesiace, no nedokázal som k nim nič dodať.

*Trubadúra stvorila žena,
môžem to znovu zopakovať,
ona stvorila Stvoriteľa...*

Raz večer sa mi snívalo meno vpísané do koženej väzby: *Gaustin z Arles, XIII. storočie*. Pamätám si, že ešte vo sne som si povedal, že to je ono. Potom sa zjavil samotný Gaustin, chcem povedať ktosi, kto sa mu podobal a koho som ja sám pre seba takto pomenoval.

5. Gaustin. Zoznámenie

Dávam prednosť tomu, že vám ho takto predstavím. Po prvý raz som ho uvidel na jednom tradičnom literárnom seminári, ktorý sa konal na začiatku septembra pri mori. Raz podvečer sme vtedy zapadli do malej reštaurácie na pobreží, všetci sme boli píšuci, slobodní, nik z nás ešte nevydal svoju prvú knihu, mali sme oných krásnych dvadsať až dvadsaťpäť rokov. Čašník si takmer nestíhal pozapisovať všetky objednané rakije, miešané šaláty a šaláty so smotanou. Keď sme stíchli, po prvýkrát sa ozval mládenec na konci dlhého stola, ktorému sa zrejme nepodarilo nič si objednať. Jednu smotanu, prosím!

Vyslovil to so suverenitou človeka, ktorý si objednáva prinajmenšom kačicu na pomarančoch alebo modré curacao. V nasledujúcom dlhom tichu bolo počuť len to, ako sa podvečerný vánok prichádzajúci od mora pohráva s dajakou prázdnu plastovou fľašou.

Prosím? opýtal sa čašník.

Jednu smotanu, buďte taký láskavý, zopakoval s rovnakou odmeranou dôstojnosťou.

Všetci sme boli v rozpakoch, no rozhovory pri stole čoskoro nadobudli pôvodnú hlasitosť. O chvíľu už obrus pokryli taniere a poháre. Posledné, čo čašník priniesol, bol porcelánový tanierik s pozlátaným okrajom. V jeho strede, zdalo sa mi, že pôvabne, trónila objednaná smotana. Ujedal si z nej tak pomaly a v takých malých dávkach, že mu vystačila na celý večer.

To bolo naše prvé stretnutie. Hneď na druhý deň som sa s ním pokúsil zblížiť a zostávajúci čas, necelý týždeň, sme

sa na seminár celkom vykašľali. Ani jeden z nás nepatril medzi najzhovorčivejších, a tak sme čas trávilí príjemne – na prechádzkach, plávaním, vo vzájomnom mlčanlivom porozumení. Podarilo sa mi však dozvedieť, že býva sám, otec mu už dávno zomrel a mama pred mesiacom po tretí raz nelegálne vycestovala do Ameriky – a on veľmi dúfal, že tentoraz bude jej pokus úspešný.

Dozvedel som sa ešte, že píše príbehy z konca minulého storočia, presne tak sa vyjadril, a mne sa len horko-ťažko podarilo ukryť zvedavosť, tváril som sa, že je to niečo samozrejmé. Minulosť ho výnimočne zaujímala. Vraj obchádzal staré opustené domy, hrabal sa v rozvalinách, prekutával povaly, truhlice a znášal kadejaké stariny. Z času na čas sa mu podarilo niečo predať buď v starožitníctve, alebo svojim známym a tým sa živil. Pomyšlel som si, že jeho skromná objednávka v onen večer nenaznačovala, že sa dá na takéto biznis spoľahnúť. Avšak keď mi medzi iným nadhodil, že práve má k dispozícii tri krabičky cigariet značky Tomasian z roku 1937, zbavené prachu, dvojitá extra trieda, ako zarytý fajčiar som ihneď vyslovil želanie kúpiť všetky tri balenia. Naozaj? spýtal sa. Vždy som túžil okúsiť takéto odležané tomasianky, odvetil som a on sa ihneď rozbehol k svojmu bungalovu. Keď som si nonšalantne pripaľoval originálnou nemec-kou zápalkou z roku 1928 (škatuľku týchto zápaliek som dostal ako darček k cigaretám), pozoroval ma so skutočným potešením a vypytoval sa ma, aký je šluk roku 1937. Tuhý, odpovedal som. Cigarety boli naozaj ostré, nemali filter a dymili jedna radosť. Určite je to preto, lebo v tom roku bombardovali Guernicu, ticho povedal Gaustin. A možno aj pre to, že vtedy, myslím, že to bolo 6. mája, vybuchla 100 metrov nad zemou pri pristávaní vzducholod'

Hindenburg, najväčší Zeppelin s 97 pasažiermi. Všetci rozhlasoví reportéri nariekali v éteri. Tieto udalosti sa určite zachytili na tabakových listoch...

Takmer som sa udusil. Zahasil som cigaretu, ale nič som nepovedal. Rozprával ako očitý svedok, ktorý vynaložil veľa úsilia, aby prekonal to, čo sa stalo.

Rozhodol som sa, že rázne zmením tému, a v ten deň som sa ho po prvý raz opýtal, ako sa volá. Volaj ma Gaustin, povedal a usmial sa. Teší ma, Izmael, pokračoval som žartovným tónom. Avšak on akoby ma nepočul, povedal, že má rád tú báseň s epigrafom Gaustina, čo mi, priznávam, ulahodilo. No okrem toho, pokračoval celkom vážne, stretajú sa v tom obe moje mená Augustin-Garibaldi. Naši sa nevedeli dohodnúť, aké meno mi dajú. Otec neoblomne nástojil, aby ma pokrstili Garibaldi, bol jeho veľký ctiteľ. Mama, rozprával Gaustin, bola tichá a múdra žena, veľmi si ctila svätého Augustína, na univerzite absolvovala tri semestre filozofie, trvala na tom, aby mi dali aj meno svätca. Stále ma volala Augustin, no otec, kým žil, ma oslovoval Garibaldi. A tak sa vo mne stretla raná kresťanská teológia a neskoré revolucionárstvo.

Tým sa viac-menej vyčerpali konkrétne informácie, ktoré sme si vymenili v priebehu tých piatich-šiestich dní, čo zostávali do konca seminára. Pamätám si, samozrejme, aj niekoľko zvlášť dôležitých mlčaní, ale tie sa nedajú prerozprávať.

Ale áno, v posledný deň prebehol medzi nami ešte jeden krátky rozhovor. Len vtedy som sa dozvedel, že Gaustin býva v opustenom dome v jednom malom podhorskom mestečku. Nemám telefón, povedal, ale listy mi doručujú. Zazdalo sa mi, že je nekonečne osamelý a... nepríslušný. To je slovo, ktoré mi vtedy prišlo na um.